

beszélés, a leírás, a kettőből táplálkozó jellemzés, és a mindegyikük sajátágaiból ötvöztött levél – mellett számtalan *keverék, átmeneti és modern közlési forma* is létezik, ahogy a tartalom és a pillanatnyi beszédhelyzet kívánja.

– A tanulók *spontán, egyéni és kreatív közlő formáinak* kibontakoztatása azonban nem ment fel az alól, hogy ne juttassuk a tanulókat nagyon is *tudatos fogalmazásméleti ismeretek* birtokába.

– A közlésmódban az *élménynyelven* kívül a *tárgyas nyelvet* is művelnünk kell.

– A nyelvi anyag nemesítése érdekében fokozottabban előtérbe kell helyeznünk a *stílusnevelést*, beleértve természetesen a hangos stílus kritériumait is, hogy a kifejezőmód a tartalmat egyenértékűen hordozhassa.

– A motiváltság, a tanulói érdekelttség jegyében előnyben kell részesítenünk a valóság megfigyelésén alapuló, az élet egészét átfogó ún. *szabad témákat* az olvasmányanyagot feldolgozó, reproduktív jellegű témákkal szemben.

– Gondoskodnunk kell a *tömegméréteken megoldható* feladatokon kívül *egyéni* témákról is a tehetségesek és a gyengék számára.

Az elvek gyakorlati alkalmazásáról, a kísérletből leszűrt tanulságok igazságáról az *utánpótlás termékei*, a tanulók *fogalmazásai* beszélnek leghitesebben. Ez a meggyőző erejű, friss, modern példatár a maga gazdagságával, gyakorlatias, de elvi megalapozottságú bemutatásával nagyon is hasznára válhat egész tanítási gyakorlatunknak, irodalmi és anyanyelvi nevelésünknek egyaránt.

Összgezve az elmondottakat, bátran ajánljuk Hoffmann Ottó útjelző szakkönyvét mind azoknak, akik felelősséget éreznek fogalmazástanításunk jelene és jövője iránt, mert nélkülözhetetlen segítőtársat lelhetnek benne. Tankönyvkiadó, Bp., 1983.

DR. DOBCSÁNYI FERENC

ORFOEPICSESZKIJ SZLOVAR RUSSZKOVO JAZIKA

Proiznosenyije, udarenije, grammatyicszkiejje formi (Pod red. R. I. Avanyeszova),
Izd-vo „Russzkij jazik”, M., 1983.

Évtizedek múlnak el, amíg hasonló kiadványok napvilágot látnak, pedig a hazai orszoktatás mindennapjai aligha nélkülözhetnek egy korszerű, normatív ortoépiái (kiejtési) szótárt.

Az orosz nyelv ortoépiái szótára 63 500 szó ejtéséről, hangsúlyáról és grammatikai alakjairól (paradigmáiról) ad igen ér-

tékes információt annak, akinek nem mindegy, hogyan is tanítja ezt a nyelvet.

Az orosz nyelv normatív helyes kiejtési szótára megalkotásának a gondolata először 1955-ben realizálódott egy tanácsadó szótár formájában („Russzkoje lityeraturnoje proiznosenyije i udarenije”), amelyet az orosz lexicográfia jeles egyéniségei, Szergej Ivanovics O z s e g o v (1900–1964), illetve a Moszkvai fonológiai iskola vezéregyénisége, Ruben Ivanovics A v a n y e s z o v (1902–1982) állított össze.

Ez a tanácsadó szótár 1959-ben egy javított kiadást ért meg, de az azóta folytatott kutatások eredményei sok vonatkozásban szükségessé tették egy még korszerűbb és alaposabb ortoépiái szótár megalkotását.

A nemrég megjelent szótár – a „kritikus” orosz szavak kiejtési, hangsúly és paradigmaticai jellemzői mellett – egy új területen is segítséget ad: a városnevekből képzett köznévek (moszkvai; bakui. stb.) lexicográfiai feldolgozása vonatkozásában.

Mindenképpen helyesnek mondható, hogy a nemrég elhunyt R. I. Avanyeszov a munka kezdetekor jeles szakembereket vett maga mellé (Sz. Ny. Borunova, V. L. Voronova, N. A. Jeszkova), akik közül elsősorban N. A. Jeszkova teoretikai tanulmányai jelentettek új szint a jelenlegi szótár elméleti alapozásához (vö. pl. „Voproszi jazikoznanyija” 1972/3. számában közölt Jeszkova-cikket!), illetve a normatív grammatikai alakok szótári szintű feldolgozásához – A. A. Zalinyak Az orosz nyelv grammatikai szótára (1977) c. munkája adatai.

Az orosz nyelv ortoépiái szótára 2 hosszú elméleti tanulmánya – „Tudnivalók a kiejtésről és a hangsúlyról” (659–684. lap), „Tudnivalók a grammatikai formákról” (685–702. lap) valóságos „minifonetika”, illetve „minimorfológia”, ami egyben a leíró nyelvtan e két – dialektikusan összetartozó – részdiszciplinájának szoros összetartozását is demonstrálja, jóllehet a tanári „köztudatban” nálunk ez még távolról sem ilyen evidens.

Az ortoépiái szótár szótári anyagának (21–658. lap) az alapos tanulmányozása rádöbbentí az olvasót arra, hogy bizonyos dolgokat ma nem lehet úgy tanítani, mint néhány évvel ezelőtt, mert a korábbi adatok nem felelnek meg a nyelvi valóságnak, a szociolingvisztikai felmérések újabb eredményeinek, a korábbi – ittott dogmatikus és szimplifikáló – megfogalmazásoknak, a hazai tankönyvek néha elavult adalékainak. Íme néhány ezekből mutatóban!

1. A „partér” (=földszint) szóban az „e” előtti [t] az orosz normatív ejtésben továbbra is *kemény* (367. lap), még akkor is, ha az oroszok nem mind ejtik így.
2. Az „agá; egé; ogo” indulatszókban intervokális helyzetben a normatív ejtésben [h]

- van: a[h]á; e[h]e; o[h]ó (23., 329. és 647. lap).
3. A szótár összeállítói messzemenően akceptálták az orosz nyelv különféle szféráiban regisztrálható ejtésvariánsokat, ami a más nyelvekből jött jövevényszavakra is vonatkozik. Így pl. a magyar eredetű „csárdás” (630. lap) főnévnek mindkét (!) kiinduló hangsúlyát „megengedi” a szótár, ami újra azt is bizonyítja, hogy az orosz nyelv távolról sem teszi mindig(!) az első szótagra a magyarból orosz szövegbe kerülő szavak hangsúlyát – ellentétben a hazai dilettáns teóriákkal és tankönyvi megoldásokkal, amit egyébként a magyarból oroszba került számos más jövevényszó sem támogat („guljás; guszár; salás” stb.)
 4. A „kófe” (=kávé) főnév nemét illetően – a hazai grammatikák merev álláspontjával ellentétben – a kiejtési szótár „már” megengedi a semleges neműekhez való besorolást is (224. lap), amit az orosz szakirodalom már korábban is regisztrált (vö. pl.: L. K. Graugyina–V. A. Ickovics–L. P. Katlinszkaja. *Grammatyicseskaja pravilnoszturusszkaj recsi*, M., 1976. 77–80. lap; *Trudnosztij russzkovo jazika. Szlovar-szpravocsnyik zszurnaliszta*, M., 1974, 209–210. lap). De hasonló esetekkel a magyar–orosz műfordítások nyelvében is találkozhatunk: „Ona nye plakala; sz pecsalno nyevozmutyimin licom tyiho sznovala, prigotavlivaja *kofe*, *kotoroje* etyim tyeplim oszennyim vecserom mi vipili v szadu...” (Margit Kaffka. *Cveta i godi*, M., 1979. 214. lap).
 5. „pileszoszity” (=porszívózni) ige ragozása nem kevés problémát okoz idehaza is. A köznyelvi „pileszoszju” egyes szám 1. személyű alak mellett normatívnak a „pileszosu” formát említi Graugyina–Ickovics–Katlinszkaja már említett munkája is (216–217. lap). Avanyeszovék szótára viszont azt közli, hogy ennek az igének az egyes szám 1. személyű alakja nem használatos (475. lap).
 6. Az új ortoépiái szótár – az orosz lexicográfia hagyományaihoz híven – sajnos nem közöl tulajdonneveket, de ezt náluk sok vonatkozásban pótolja a szovjet rádió és televízió munkatársai részére kiadott rádió és televízió szótár, ami már több kiadást ért meg („Szlovar udarenij dlja rabotnyikov ragyio i tyelevigenyija”, Pod red. D. E. Rozen-talja, izd. 3. M., 1970).
 7. A szótár grammatikai „ajánlásaival” itt-ott lehetne vitatkozni. Mivel azonban ez nem lehet egy recenzió célja, csupán egy ilyen megállapítással illusztráljuk állításunkat. A „cselovek” számnévek melletti függő eseti kapcsolódását illetően a szótár „durván helytelen” minősítéssel illeti a „ljugyi”-ből képzett alakokat, aminek azonban számos esetben irodalmi példák mondanak ellent: „Gyagya Csernij tak privik k etyim *dzum ljugyam*, csto csital tolko ih miszli i pocsty nyce zamecsal lic.” (Sz. N. Szergejev–Censzkij) Vö. még a recenzió írója cikkét: „Bulgarszkaja ruszisztika” 1983/5. szám. 37–38. lap.)
- A Szovjetunió Tudományos Akadémiája levelező tagja, R. I. Avanyeszov szerkesztésében megjelent kiejtési és grammatikai szótár, két bírálóját (A. A. Zaliznyak, V. V. Ivanov; mindkettő a nyelvtudományok doktora) is csak dicséret illeti a kolosszális (702 lapnyi terjedelmű) kiejtési és grammatikai szótár szellemi gondozásáért, amelynek eredményeként a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Orosz Nyelvi Intézete újra ilyen fontos és kitűnően használható tanácsadó szótárt adott nemcsak az orosz nyelvtanárok és filológusok, de a külföldön tevékenykedő oroszstanárok számára is.

DR. HAJZER LAJOS